

Anna Góral<http://orcid.org/0000-0001-8868-3958>

Uniwersytet Jagielloński

anna.goral@uj.edu.pl

Katarzyna Kopec<http://orcid.org/0000-0002-2426-0275>

Uniwersytet Jagielloński

e-mail: katarzyna.kopec@uj.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2023.4001.09

Monitoring dziedzictwa kulturowego. Analiza współczesnych praktyk w zakresie gromadzenia danych

STRESZCZENIE

Monitorowanie wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy staje się koniecznością uzasadniającą m.in. zachowanie dziedzictwa we współczesnych społeczeństwach. Dostarcza ono argumentów pokazujących znaczenie dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania zrównoważonego funkcjonowania otoczenia społeczno-gospodarczego. Ostatnie lata XX w. pokazały duże zainteresowanie tematyką wskaźników odnoszących się do pomiaru sektora kultury – zarówno na arenie międzynarodowej (UNESCO Framework for Cultural Statistics), jak i europejskiej (np. European Network for Cultural Statistics) czy krajowej. Ważne badania podejmowano ponadto w skali lokalnej czy regionalnej, dążąc do uchwycenia wartości dziedzictwa kulturowego (np. badanie Cultural Heritage Counts for Europe realizowane w latach 2013–2015). Celem artykułu jest zidentyfikowanie oraz scharakteryzowanie praktykowanych obecnie podejść do monitorowania wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy. Na podstawie analizy *desk research* oraz studium przypadku przyjrano się modelowym rozwiązaniom w zakresie gromadzenia danych statystycznych na temat dziedzictwa kulturowego w Australii, Islandii, Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Szwajcarii oraz Wielkiej Brytanii. W toku analizy wyodrębniono cztery podejścia do gromadzenia danych na temat dziedzictwa kulturowego i jego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, których omówienie stanowi oś tematyczną tekstu.

SŁOWA KLUCZE: dziedzictwo kulturowe, wskaźniki, wpływ, rozwój społeczno-gospodarczy, zarządzanie

ABSTRACT

Monitoring Cultural Heritage. An Analysis of Contemporary Practices for Data Collection

Monitoring the impact of cultural heritage on socio-economic development is becoming a necessity, including justifying the preservation of heritage in contemporary societies. It provides arguments showing the importance of cultural heritage for strengthening the sustainable functioning of the socio-economic environment. The last decades of the 20th century involved great interest in the topic of indicators relating to the measurement of the cultural sector – on the international arena (UNESCO Framework for Cultural Statistics), on the European arena (eg European Network for Cultural Statistics) and the national one. Important research was also undertaken on local or regional scales, striving to capture the value of cultural heritage (e.g., the Cultural Heritage Counts for Europe study carried out in 2013–2015). The aim of the article is to identify and characterize the currently practiced approaches to monitoring the impact of cultural heritage on socio-economic development. Based on the desk research analysis and case study method, model solutions for collecting statistical data on cultural heritage in Australia, Iceland, Germany, the United States, Switzerland and the United Kingdom were examined. As a result, four approaches to collecting data on cultural heritage and its impact on socio-economic development were distinguished.

KEYWORDS: cultural heritage, indicators, impact, social and economic development, management

Wprowadzenie

Niniejszy artykuł wpisuje się w widoczny od kilku lat trend systematyzowania badań nad statystyką kultury, w ramach którego dziedzictwo kulturowe staje się ważnym elementem rezonującym na otoczenie społeczno-gospodarcze. Ostatnie lata przyniosły duży wzrost zainteresowania badaniami w zakresie oddziaływania kultury i dziedzictwa kulturowego na otoczenie społeczno-gospodarcze. Owocami tych prac są liczne raporty (Cultural Heritage Counts for Europe), wytyczne (np. Unesco Culture 2030 Indicators) czy opracowania naukowe (MacDowall, Badham, Blomkamp i Dunphy, 2015; Jelincic, 2021; Murzyn-Kupisz, Hołuj i Działek, 2022), które pokazują, jak istotne znaczenie mają obiekty dziedzictwa kulturowego dla współczesnych społeczeństw. Istotnym założeniem wielu z tych przedsięwzięć jest próba stworzenia rzetelnego, przejrzystego i publicznie dostępnego systemu monitorowania i ewaluowania oddziaływania dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy (Nokka, 2017).

Jednym z wielu wyzwań wskazywanych przez badaczy podejmujących się tego zadania jest jednak trudność w formułowaniu adekwatnych wskaźników statystycznych na potrzeby ewaluacji oddziaływania dziedzictwa kulturowego czy w szacowaniu rezultatów podejmowanych inicjatyw i projektów w obszarze dziedzictwa kulturowego, jak i planowaniu dalszych działań uwzględniających wyniki ewaluacji. Badacze, ale także praktycy zajmujący się zjawiskiem, podejmując próby określenia ram dla kwantyfikacji wpływu kultury i dziedzictwa na szeroko rozumiany rozwój, jako punkt wyjścia przyjmują różne definicje dziedzictwa, wyobrażenia na temat wpływu dziedzictwa na otoczenie oraz wizje zarządzania dziedzictwem. Powoduje to, że w skali międzynarodowej aktualnie funkcjonuje wiele odmiennych podejść do gromadzenia danych na temat dziedzictwa kulturowego – ich zakresu oraz sposobu ich gromadzenia.

Problem badawczy sformułowany na potrzeby niniejszych badań dotyczył zidentyfikowania oraz scharakteryzowania obecnie praktykowanych podejść do prowadzenia monitoringu wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy. Na potrzeby rozwiązania postawionego problemu badawczego sformułowano trzy pytania badawcze:

1. Jakie rozwiązania w zakresie gromadzenia danych dotyczących wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy można wyróżnić w praktyce działania organizacji specjalizujących się w tematyce zarządzania dziedzictwem kulturowym?
2. Jakie aspekty dziedzictwa kulturowego i jego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy są przedmiotem zainteresowania organizacji specjalizujących się w tematyce zarządzania dziedzictwem kulturowym?
3. Jakie rodzaje danych są gromadzone przez organizacje specjalizujące się w tematyce zarządzania dziedzictwem kulturowym?

Artykuł został zorganizowany w następujący sposób: po wprowadzeniu nakreślone zostało tło teoretyczne, w którym zwrócono szczególną uwagę na aktualnie podejmowane, zarówno na gruncie teorii, jak i praktyki, próby wypracowania systemów monitorowania wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy. Następnie omówiono metodę badawczą oraz przedstawiono wyniki przeprowadzonych badań. Całość zamyka podsumowanie.

Tło teoretyczne

Punktem wyjścia dla wielu badań i raportów wciąż pozostają definicje dziedzictwa stworzone przez UNESCO na potrzeby konwencji z 1972 r. o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz z 2003 r.

o dziedzictwie niematerialnym. Współcześni teoretycy dziedzictwa, podejmując próby określenia tego zasobu, coraz większą uwagę zwracają na jego różnorodność i wielość form, a także jego wpływ na rzeczywistość i relacje z interesariuszami, traktując je jako integralne elementy definiujące dziedzictwo (Smith, 2006; Vecco, 2010). Stewart Hall podkreśla, że:

to ludzie wypełniają rzeczy określonymi wartościami, nadając im w ten sposób znaczenia. Te jednak, wraz z upływem czasu, ewoluują wraz ze zmianą w postrzeganiu otaczającej nas rzeczywistości (Hall, 1997, s. 61).

Ten złożony charakter dziedzictwa kulturowego sprawia, że zasób ten wymyka się próbom standaryzacji systemu pomiaru oraz ewaluacji jego oddziaływania (MacDowall, Badham, Blomkamp i Dunphy, 2015). Wielowymiarowość tego obszaru widoczna jest na poziomie trudności z wytyczeniem precyzyjnych ram koncepcyjnych dla obszaru dziedzictwa kulturowego (Torre, 2002), wykraczaniem poza schematy struktur organizacyjnych czy dyscyplin naukowych (MacDowall, 2015). Ogromnym wyzwaniem metodologicznym staje się ponadto współgranie dających się porównać wskaźników ilościowych oraz jakościowych ujęć wartości kulturowej. Starania o wiarygodne sposoby mierzenia wpływu dziedzictwa kulturowego intensyfikowane są poprzez pokusę stosowania rozwiązań adaptowanych do monitorowania i kwantyfikowania potencjału działalności biznesowej, co ma służyć racjonalizacji działań w tym obszarze. We wskaźnikach odnoszących się do kultury można jednak zauważyć istotną trudność polegającą na pomiarze symbolicznej wartości kultury. Jej wpływ może mieć charakter stopniowalny, pośredni i trudny do uchwycenia (Blomkamp, 2015).

Można wskazać na opracowania proponujące wskaźniki pomiaru wpływu węższych obszarów zdefiniowanych w ramach dziedzictwa kulturowego. Są to analizy odnoszące się do określonego rodzaju dziedzictwa materialnego np. industrialnego (Landorf, 2009), zrównoważonego rozwoju dziedzictwa w regionach objętych działaniami wojennymi (Vecco, Srakar, 2018), roli dziedzictwa kulturowego w zrównoważonym rozwoju miasta (Appendino, 2018). Tak projektowane doświadczenia w obszarze budowania wskaźników pomiaru wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy uzasadniają ich adaptowanie w cyrkularnym zarządzaniu obiektami dziedzictwa kulturowego (Garzillo, Balenciaga, Izulain, Escribano i Wildman, 2020; Plevoets i Cleempoel, 2019).

Ekosystem dziedzictwa kulturowego (Murzyn-Kupisz, 2013; Baycan i Girard, 2011) obejmuje kilka wymiarów oddziaływania dziedzictwa kulturowego, wśród których istotną rolę odgrywają interakcje pomiędzy ludźmi a wytwarzanymi przez nich artefaktami (Góral, 2017). To one

stanowią oś procesów (Thurley, 2005) zachodzących wewnątrz różnych społeczności interpretujących i odtwarzających dziedzictwo w nowych pokoleniach (Kirshenblatt-Gimblett, 2004). Wielowymiarowość zasobów dziedzictwa umożliwia analizę ich oddziaływania na różnych polach. Literatura wymienia trzy główne grupy efektów oddziaływania dziedzictwa kulturowego (Murzyn-Kupisz, Hołuj i Działek, 2022; Rizzo i Mignosa, 2013): efekty ekonomiczne (np. ekonomiczny wpływ turystyki kulturowej, miejsc i obiektów historycznych oraz programów rewitalizacji obszarów miejskich), efekty społeczne (np. poprawa jakości życia mieszkańców, wpływ na spójność społeczną, tożsamość lokalną) oraz efekty ekologiczne (np. powtórne wykorzystanie obszarów zagospodarowanych).

Metodologia

Aby rozwiązać postawiony problem badawczy, określony jako zidentyfikowanie oraz scharakteryzowanie obecnie praktykowanych podejść do prowadzenia monitoringu wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy, oraz odpowiedzieć na postawione pytania badawcze, przyjęto perspektywę pluralistyczną (Sułkowski, 2005). Podstawową metodą badawczą przyjętą w niniejszych badaniach było *desk research*. W badaniach społecznych są to źródła niewywołane przez badacza, jednocześnie utrwalone, a będące wytworami społeczeństwa (Babbie, 2005). W toku badań analizie poddano:

- strony internetowe wybranych instytucji międzynarodowych zajmujących się problematyką dziedzictwa kulturowego – w tym UNESCO, Eurostat;
- międzynarodowe raporty dotyczące statystyki kultury i dziedzictwa kulturowego;
- wybrane raporty i analizy dotyczące statystyki dziedzictwa;
- literaturę naukową poświęconą problematyce wykorzystania wskaźników statystycznych do pomiaru wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy.

Następnie sięgnięto do metody studium przypadku, którą wykorzystano do zrozumienia procesów i zjawisk zachodzących w ramach konkretnych przypadków (Eisenhardt, 1984). W ramach studium przypadku przyjrano się modelowym rozwiązaniom w zakresie gromadzenia danych statystycznych na temat dziedzictwa kulturowego w następujących krajach: Australia, Islandia, Niemcy, Stany Zjednoczone, Szwajcaria oraz Wielka Brytania. Wybór tych krajów podyktowany był następującymi przesłankami:

- zachowanie różnorodności językowej krajów wybranych do analizy – reprezentują one cztery grupy językowe: kraje anglojęzyczne

(Wielka Brytania, Australia, Stany Zjednoczone), francuskojęzyczne (Szwajcaria), niemieckojęzyczne (Niemcy) oraz kraje skandynawskie (Islandia);

- różnorodność geograficzna krajów wybranych do analizy – kraje te znajdują się w różnych częściach świata (trzy kontynenty: Ameryka Północna, Europa, Australia), co pozwala zachować względną reprezentację różnych regionów świata oraz podkreślić heterogeniczność dziedzictwa;
- sposób rozumienia dziedzictwa kulturowego, tzw. filozofia rozumienia dziedzictwa kulturowego – kraje te cechuje różna filozofia rozumienia dziedzictwa i jego wartościowania, różnorodność zasobów dziedzictwa. Podejście do dziedzictwa przekłada się nie tylko na sposoby jego interpretacji, różnorodne nurty akademickie, ale w efekcie determinuje również system zarządzania, ochrony i opieki nad dziedzictwem w danym państwie (Tomaszewski, 2013).

Poszczególne modelowe rozwiązania w zakresie gromadzenia danych statystycznych na temat dziedzictwa kulturowego i jego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy opracowano na podstawie analizy danych zastanych.

W ostatnim etapie badania, aby dopełnić obraz problematyki różnych podejść do gromadzenia danych o dziedzictwie kulturowym, przeprowadzono indywidualne wywiady pogłębione (Kostera, 2003) z przedstawicielami krajowych, w analizowanych przypadkach, oraz międzynarodowych organizacji zajmujących się statystyką dziedzictwa.

Pozyskane dane opracowano w sposób umożliwiający przedstawienie złożonego całościowego obrazu badanych zjawisk związanych z gromadzeniem danych na temat dziedzictwa kulturowego i jego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy. W toku analizy, na podstawie zebranego materiału, wyodrębniono cztery podejścia do gromadzenia danych na temat dziedzictwa kulturowego i jego wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, które omówione zostały w dalszej części tekstu.

Wyniki badań

W wyniku przeprowadzonych badań wyodrębniono cztery podejścia do prowadzenia monitoringu wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy: stały monitoring posiadanych zasobów, standaryzacja danych na temat dziedzictwa kulturowego, opracowywanie zestawu wskaźników statystycznych służących pomiarowi wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy oraz projektowanie badań w odpowiedzi na bieżące zmiany i potrzeby społeczne.

Podejście 1. Stały monitoring posiadanych zasobów

Podejściem, które jest charakterystyczne dla organizacji zajmujących się statystyką kultury i dziedzictwa na poziomie krajowych, w badanych przypadkach, oraz międzynarodowych organizacji zajmujących się statystyką kultury, jest stały monitoring posiadanych zasobów dziedzictwa kulturowego. Cechuje się on dążeniem do zbierania jak najszerszego spektrum danych dotyczących dziedzictwa kulturowego. Zakres zbieranych danych na temat dziedzictwa w badanych krajach jest bardzo różnorodny i odzwierciedla filozofię postrzegania dziedzictwa kulturowego oraz publicznych polityk kulturalnych. Niemniej wśród najczęściej zbieranych danych można wskazać następujące:

1. Liczba i typy posiadanych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym także instytucji kultury, przy czym typologia obiektów i miejsc tworzących zasób dziedzictwa jest regulowana wewnętrznymi standardami państw i organizacji międzynarodowych prowadzących monitoring.
2. Zatrudnienia w sektorze kultury, z uwzględnieniem instytucji takich jak np. muzea.
3. Uczestnictwo w kulturze (w tym w dziedzictwie kulturowym).
4. Wydatki na kulturę i dziedzictwo kulturowe, z podziałem na wydatki pochodzące z budżetów państwa i budżetów samorządowych, organizacji pozarządowych i podmiotów prywatnych (w tym gospodarstw domowych).

Dane te zbierane są na różnych poziomach:

1. Poziom pierwszy – gromadzone dane mają charakter ilościowy, są publicznie dostępne, bezpłatne, gromadzone cyklicznie (np. rokrocznie lub co dwa lata), są to dane statystyczne, przeprowadzane na reprezentatywnej próbie (np. dane GUS, amerykańskiego U.S. Census Bureau, szwajcarskiego Office fédéral de la statistique/Bundesamt für Statistik, niemieckiego Statistisches Bundesamt).
2. Poziom drugi – gromadzone dane również mają charakter ilościowy, są publicznie dostępne i bezpłatne, często gromadzone są rokrocznie (lub rzadziej), nie są jednak reprezentatywne dla kraju (np. dane australijskiego Government of the Australian Capital Territory, dane Statistisches Bundesamt oparte na danych przekazanych z jednostek poszczególnych krajów związkowych w Niemczech).
3. Poziom trzeci – dane mają charakter ilościowy, jednak dostęp do nich może być ograniczony, ponieważ są gromadzone nieregularnie lub metodologia gromadzenia czy analizy danych może ulec zmianie (np. szwajcarska ankieta na temat znaczenia dziedzictwa w Szwajcarii „Enquête sur l'importance du patrimoine en Suisse”/ „Umfrage zur Bedeutung des Kulturerbes in der Schweiz”).

4. Poziom czwarty – gromadzone dane mają charakter jakościowy lub jakościowo-ilościowy, często analizują dane zjawisko z perspektywy antropologicznej lub etnograficznej (np. amerykańskie badanie „Culture Counts in Communities. A Framework for Measurement”).

Podjęcie 2. Standaryzacja danych na temat dziedzictwa kulturowego

Drugim ze zidentyfikowanych podjęć, charakterystycznym dla międzynarodowych instytucji i organizacji zajmujących się zarówno problematyką dziedzictwa kulturowego, jak i badaniami statystycznymi (UNESCO, Eurostat), jest dążenie do standaryzacji danych na temat dziedzictwa kulturowego. Proces standaryzacji umożliwiłby prowadzenie analiz porównawczych w wymiarze międzynarodowym.

Pierwsze działania w tym zakresie podjęte zostały przez Instytut Statystyki UNESCO w 1986 r., kiedy opracowano tzw. *Framework for Cultural Statistics*, gdzie zdefiniowano ramy dla metodologii gromadzenia danych na temat kultury⁶. Założenia te zostały zaktualizowane w roku 2009, kiedy opublikowano nowe ramy dla statystyki kultury⁷, oraz w roku 2019, kiedy UNESCO opublikowało *The Culture | 2030 Indicators*⁸. W zamierzeniach autorów tych dokumentów mają one pełnić funkcję narzędzi służących organizacji procesu gromadzenia danych statystycznych na temat kultury i tym samym pomiaru wpływu kultury na rozwój społeczno-gospodarczy. Co istotne, w nowszym dokumencie proponowane są liczne zestandaryzowane definicje i pojęcia związane z kulturą, co ma umożliwić porównywanie danych w skali międzynarodowej.

Podobne dążenia można zaobserwować również na poziomie Unii Europejskiej, gdzie za zbieranie danych statystycznych odpowiada Europejski Urząd Statystyczny Eurostat. Europejskie statystyki kultury opierają się na „Europejskich ramach statystyk kultury” opracowanych w 2012 r. Publikacja *Culture statistics – 2019 edition*⁹ jest czwartą edycją danych porównawczych opublikowanych przez Eurostat. Opracowanie *Culture Statistics* przedstawia wybór ujednoczonych w skali europejskiej wskaźników dotyczących kultury (zatrudnienie w kulturze, handel międzynarodowy dobrami kultury, uczestnictwo w kulturze, wykorzystanie internetu w celach kulturalnych, wydatki gospodarstw domowych oraz budżetów państw na kulturę). Dane porównawcze pokazują trendy w poszczególnych państwach członkowskich UE, państwach członkowskich Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu EFTA i państwach kandydujących do UE.

Podejście 3. Opracowywanie zestawu wskaźników statystycznych służących pomiarowi wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy

Podejściem, które rozwija się zwłaszcza w krajach anglosaskich, takich jak Wielka Brytania, Australia czy Nowa Zelandia, jest dążenie do opracowania zestawu wskaźników, które służyłyby ocenie wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy. Wykorzystywane w tych krajach wskaźniki statystyczne do pomiaru wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy można podzielić na trzy kategorie:

1. Wskaźniki pokazujące stan posiadanych zasobów.
2. Sposoby wykorzystania dziedzictwa kulturowego (oddziaływanie społeczne i ekonomiczne).
3. Zarządzanie posiadanym zasobem dziedzictwa (w tym dostępne programy wsparcia, finansowanie dziedzictwa).

Przykładowy zestaw wskaźników służących ocenie wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy w Australii został przedstawiony w Tabeli 1.

Tabela 1. Wskaźniki zaproponowane w Australii w *Vital Signs* do oceny wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy

Nazwa wskaźnika
Temat 1: Wpływ ekonomiczny
Wydatki turystów na zakup dóbr i usług kulturalnych
Wsparcie kultury i dziedzictwa przez rząd (sektor publiczny)
Wsparcie kultury i dziedzictwa przez sektor prywatny
Praca wolontarystyczna na rzecz kultury, sztuki i dziedzictwa
Temat 2: Wartość kulturowa
Zasoby kultury i dziedzictwa
Innowacje
Zasięg globalny
Temat 3: Zaangażowanie i wpływ społeczny
Uczestnictwo (rozumiane jako obecność) w kulturze
Uczestnictwo (rozumiane jako partycypacja) w kulturze
Dostępność

Źródło: opracowanie własne.

Tworzone w ten sposób zestawy wskaźników statystycznych służące pomiarowi wpływu dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-gospodarczy mają bardzo praktyczny wymiar, są silnie powiązane z politykami publicznymi tworzonymi w analizowanych krajach z myślą o kulturze i/lub dziedzictwie kulturowym. Przykładem takiego wykorzystania wskaźników jest wdrożony w Australii „The Cultural Tourism Accelerator Program”. Program ten został stworzony w odpowiedzi na problem z niskim uczestnictwem w kulturze oraz w ogóle niską aktywnością kulturalną Australijczyków zamieszkujących centralną część kontynentu. Podobne działania inicjowane są w Wielkiej Brytanii. Obserwując trendy zmniejszania się kadry posiadającej kwalifikacje do prowadzenia prac konserwatorskich w obiektach zabytkowych, w roku 2021 rozpoczęto realizację „The Hamish Ogston Foundation Heritage Building Skills Programme”. Jest to 5-letni program staży i praktyk zawodowych wdrażany w północnej Anglii.

Tym samym zestawy wskaźników służą z jednej strony uporządkowaniu wiedzy na temat roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym, a z drugiej – przewidywaniu trendów, które następnie wykorzystane zostaną do projektowania konkretnych rozwiązań mających na celu wsparcie sektora kultury i dziedzictwa kulturowego. Warto jednak zwrócić uwagę, że zarówno sposób definiowania wskaźnika statystycznego w badanych krajach, jak i później pomiaru jest różny. Mogą to być bowiem pojedyncze konkretne dane, jak np. w Nowej Zelandii, lub zestawienia co najmniej dwóch surowych danych statystycznych, które następnie poddawane są łącznie interpretacji celem wskazania pewnych trendów, co jest charakterystyczne np. dla Wielkiej Brytanii czy Australii.

Podejście 4. Projektowanie badań w odpowiedzi na bieżące zmiany i potrzeby społeczne

Istotnym zjawiskiem obserwowanym w obszarze podejść do gromadzenia danych na temat dziedzictwa kulturowego jest elastyczność i szybkość reagowania na bieżące zmiany i potrzeby społeczne. W badanych przez nas krajach można zaobserwować praktykę projektowania i realizacji badań w reakcji na aktualne potrzeby. Co istotne, potrzeba przeprowadzania takich badań jest wpisana w krajowe strategie rozwoju oraz polityki kulturalne, gdyż dzięki temu możliwe jest szybkie reagowanie na pojawiające się potrzeby i wyzwania. Zadanie to, w zależności od podejścia do gromadzenia danych o dziedzictwie kulturowym w danym kraju, jest realizowane w różnym trybie:

1. Bezpośrednio przez organizacje i instytucje odpowiedzialne za zarządzanie dziedzictwem.
2. Bezpośrednio przez agendy rządowe.
3. Zlecane przez agendy rządowe podmiotom zewnętrznym specjalizującym się w badaniach naukowych.

Przykładowo Historic England każdego roku poza regularnym monitoringiem dziedzictwa kulturowego realizuje również projekty specjalne poświęcone tematom bieżącym, w ten sposób dopełniając obraz roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym, który wyłania się na podstawie danych gromadzonych regularnie. Tematy przewodnie projektów specjalnych realizowanych w ramach „Heritage Counts” zostały przedstawione w tabeli 8. Badania te służą również doskonaleniu systemu regularnego zbierania danych na podstawie wskaźników statystycznych. Przykładowo kiedy zaobserwowano zwiększoną aktywność Brytyjczyków w ramach cyfrowego uczestnictwa w dziedzictwie kulturowym, dodano do katalogu zbieranych informacji wiele danych odnoszących się właśnie do tego obszaru funkcjonowania dziedzictwa w społeczeństwie. Także w 2021 r. dodatkowo zebrano dane dotyczące wpływu pandemii COVID-19 na sektor dziedzictwa kulturowego.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania pokazały, że dziedzictwo jest konstruowane, skoncentrowane, kształtowane i zarządzane przez, i w odpowiedzi na, wymagania otoczenia społeczno-gospodarczego, które współtworzy oraz potrzeby jego zróżnicowanych interesariuszy. Jako takie, dziedzictwo jest otwarte na stałą rewizję i zmianę, jednocześnie będąc źródłem i wynikiem nierzadko sprzecznych interesów, np. społeczności lokalnej, właścicieli obiektów dziedzictwa czy polityków odpowiedzialnych za tworzenie polityk publicznych (Góral, 2017).

Analizując zebrany materiał, można zauważyć, że we wszystkich badanych przypadkach organizacje odpowiedzialne za gromadzenie danych na temat dziedzictwa kulturowego dążą do maksymalizacji zakresu zbieranych danych, tym samym chcąc stworzyć jak najpełniejszy obraz oddziaływania dziedzictwa na rozwój i uchwycić wszystkie aspekty i obszary jego wpływu. Przy czym, co również należy podkreślić, trend ten odzwierciedla jednocześnie zindywidualizowane potrzeby w obszarze kwantyfikacji dziedzictwa, czego przejawem są m.in. kolejne tematy podejmowane przez badaczy, np. dotyczące śladu węglowego dziedzictwa kulturowego, co czyni Wielką Brytania, czy zwiększania zakresu danych (wskaźników) na temat wpływu dziedzictwa na jakość życia, co można

zaobserwować w przypadku Australii i Nowej Zelandii. Tym samym na arenie międzynarodowej można też mówić o pewnym rozdźwięku. Z jednej strony bowiem międzynarodowe organizacje, takie jak UNESCO czy Eurostat, postulują standaryzację danych, z drugiej strony wyraźnie zauważalna jest tendencja w kierunku coraz większej różnorodności zbieranych danych na temat dziedzictwa kulturowego.

Kolejna istotna obserwacja w analizowanym temacie dotyczy rodzaju gromadzonych danych. O ile w analizowanych przypadkach początkowo zakres zbieranych danych miał wyłącznie ilościowy charakter, to aktualnie można zauważyć, że badacze coraz częściej sięgają także do danych jakościowych, chcąc tym samym lepiej zrozumieć obserwowane zjawiska. Kwantyfikowanie obszaru nieuchwytnych, niematerialnych społecznych wymiarów i przejawów dziedzictwa kulturowego jako czynnika pozwalającego zrozumieć jego długofalowy wpływ na jednostki i społeczeństwa staje się wyraźnym, choć niezwykle wymagającym badaniem.

Niniejszy tekst był przeglądem obecnie praktykowanych podejść do prowadzenia monitoringu wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy. W analizie zwrócono uwagę zarówno na rozwiązania systemowe stosowane w praktyce monitorowania danych dotyczących społeczno-gospodarczego oddziaływania dziedzictwa kulturowego w wybranych państwach, jak i na rodzaje wskaźników służących gromadzeniu danych oraz aspekty dziedzictwa poddawane pomiarowi. Szczególnie ważnym wyzwaniem w przyszłych badaniach z tego obszaru będzie analiza uwarunkowań badań porównawczych na temat oddziaływania dziedzictwa kulturowego. Bardzo istotną kwestią stanie się ponadto pytanie o zasadność porównywania danych z tego zakresu i trudności związane z prowadzeniem pomiaru oddziaływania dziedzictwa kulturowego.

BIBLIOGRAFIA

- Appendino, F. (2018). Heritage-related Indicators for Urban Sustainable Development: A Systematic Review. *Urban Transportation and Construction*, 4(1), <https://doi.org/10.18686/utc.v4i1.32>
- Babbie, E. (2005). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Baycan, T. i Girard, L. (2011). Heritage in socio-economic development: direct and indirect impacts. ICOMOS, Paryż. Pozyskano z: https://openarchive.icomos.org/id/eprint/1299/1/IV-2-Article9_Baycan_Girard.pdf (dostęp: 01.12.2022).
- Blomkamp, E. (2015). A Critical History of Cultural Indicators. W: L. MacDowall, M. Badham, E. Blomkamp i K. Dunphy (red.), *Making Culture*

- Count. *The Politics of Cultural Measurement*. Londyn: Palgrave Macmillan, 11–26.
- Cultural Heritage Counts for Europe (2015). CHCfE Consortium, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków. Pozyskano z: http://blogs.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope/wp-content/uploads/2015/06/CHCfE_FULL-REPORT_v2.pdf (dostęp: 01.12.2022).
- Eisenhardt, K. (1984). Building Theories from Case Study Research. *The Academy of Management Review*, 14(4), 532–550.
- Garzillo, C., Balenciaga, I., Izulain, A., Escribano, T.R. i Wildman A. (2020). *Adaptive Reuse of Cultural Heritage. An Examination of Circular Governance Models from 16 International Case Studies. CLIC Project*. Pozyskano z: <https://iclei-europe.org/publications-tools/?c=search&uid=ewTajJT> (dostęp: 01.12.2022).
- Góral, A. (2017). Ekologia dziedzictwa. Przyczynek do tematu. *Zarządzanie Publiczne*, 2(38), <https://doi.org/0.4467/20843968ZP.16.011.7226>
- Hall, S. (red.) (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. Londyn: Sage/Open University.
- Jelincic, D.A. (2021). Indicators for Cultural and Creative Industries' Impact Assessment on Cultural Heritage and Tourism. *Sustainability*, 13, 7732, <https://doi.org/10.3390/su13147732>
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (2004). Intangible Heritage as Metacultural Production. *Museum International*, 1–2 (56), 52–65.
- Konwencja ramowa Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa z 27 października 2005 r., Narodowy Instytut Dziedzictwa. Pozyskano z: www.nid.pl/upload/iblock/844/8445eeelced20fe93856a52376d47eaa.pdf (dostęp: 21.10.2017)
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., UNESCO. Pozyskano z: www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_dz._niemater_2003.pdf (dostęp: 15.05.2022).
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r., UNESCO. Pozyskano z: www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencja_o_ochronie_swiatowego_dziedzictwa.pdf (dostęp: 01.12.2022).
- Kostera, M. (2003). *Antropologia organizacji. Metodologia badań terenowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Landorf, Ch. (2009). A Framework for Sustainable Heritage Management: A Study of UK Industrial Heritage Sites. *International Journal of Heritage Studies*, 15, 494–510, <https://doi.org/10.1080/13527250903210795>
- MacDowall, L., Badham, M., Blomkamp, E. i Dunphy, K. (2015). *Making Culture Count*. Londyn: Palgrave Macmillan.

- Marilena, V. (2010). A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible. *Journal of Cultural Heritage*, 11(3), 321–324, <https://doi.org/10.1016/j.culher.2010.01.006>.
- Murzyn-Kupisz, M. (2013). The socio-economic impact of heritage projects conducted by private investors. *Journal of Cultural Heritage*, 14, 2, 156–162.
- Murzyn-Kupisz, M., Hołuj, D. i Działek, J. (2022). *Spoleczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego Stan badań oraz perspektywy i potrzeby badawcze w kontekście polskim*. Warszawa–Kraków: Narodowy Instytut Dziedzictwa, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński.
- Nocca, F. (2017). The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool. *Sustainability*, 9, 1882, <https://doi.org/10.3390/su9101882>
- Plevoets, B. i Cleempoel, K. (2019). *Adaptive Reuse of the Built Heritage: Concepts and Cases of an Emerging Discipline*. Londyn: Routledge.
- Rizzo, I. i Mignosa, A. (2013). *Handbook on the Economics of Cultural Heritage*. Cheltenham–Northampton: Edward Elgar.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. Londyn: Routledge.
- Sułkowski, Ł. (2005). *Epistemologia w naukach o zarządzaniu*. Warszawa: PWE.
- Thurley, S. (2005). Into the Future. Our Strategy for 2005–2010. *Conservation Bulletin. English Heritage*, nr 49.
- Tomaszewski, A. (2013). *Ku nowej filozofii dziedzictwa*. Kraków: MCK.
- Torre, M. i Mason, R. (2002). *Assessing the Values of Cultural Heritage*. Los Angeles: The Getty Conservation Institute. Pozyskano z: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/values_cultural_heritage.html (dostęp: 01.12.2022).
- Unesco Culture 2030 Indicators (2019). Paris: UNESCO World Heritage Centre, Sustainable Development Goals. Pozyskano z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562> (dostęp: 01.12.2022).
- Vecco, M. i Srakar, A. (2018). The unbearable sustainability of cultural heritage: An attempt to create an index of cultural heritage sustainability in conflict and war regions. *Journal of Cultural Heritage*, nr 33, 293–302, <https://doi.org/10.1016/j.culher.2018.06.009>

Anna Góral – doktor nauk o zarządzaniu, adiunkt w Zakładzie Zarządzania Kulturą w Instytucie Kultury UJ. Od wielu lat związana z sektorem pozarządowym i publicznym. Autorka szeregu publikacji naukowych poruszających zagadnienia zarządzania dziedzictwem kulturowym, a zwłaszcza roli współpracy międzysektorowej w rozwoju dziedzictwa. Aktualnie jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół problematyki zarządzania różnorodnością w organizacjach, aktywności obywatelskiej oraz nowych form organizacji.

Katarzyna Kopeć – doktor nauk o zarządzaniu, absolwentka zarządzania kulturą (Hochschule Zittau/Görlitz, Uniwersytet Jagielloński). Obecnie adiunkt w Instytucie Kultury UJ. Badawczo zajmuje się m.in. polityką kulturalną, szczególnie społeczno-kulturowymi kontekstami finansowania kultury (monografie „Finansowanie kultury w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu”, „Rola publicznego finansowania w kształtowaniu rynku książki w Polsce”) oraz społeczno-ekonomicznym wpływem dziedzictwa kulturowego.

